

SINGAN KILIÇ (KIRILAN KILIÇ) ROMANININ DİLİ VE ÜSLÛBU

DR. SAADETTİN KOÇ

Bir milletin edebiyatında tarihî romanların önemi; gerek tarih ilminin gelişmesinde, gerekse tarih şuurunun oluşturulmasında çok önemlidir. Tarihî romanlar, tarih bilgisine doğrudan hizmet etmemekle birlikte, çoğu kez yan malzeme olarak değerlendirilmektedir. Ancak, tarih şuurunun geliştirilmesinde tarihî romanlar, en üst sıralarda değerlendirilmesi gereken en önemli araçtır, diye düşünülebilir. Tarih ilmi gerçekleri araştırır ve elde ettiği gerçekleri, ilmin süzgecinden de geçirerek gün ışığına çıkarır. Tarihî romanda ise, çoğu kez yazarın hayal dünyası ile süslenen fantezileri söz konusudur. Tarihçi ile tarihî roman yazarı arasındaki fark; birisinin hareket noktası, geçmişte yaşanan tarihî gerçekler olması, ikincisinin ise, tarihte yaşanmış ya da yaşandığı muhtemel olan olayları kendi düşünce ve hayal dünyası ile süsleyerek anlatmasıdır. Kısaca, birisi bilim adamı, diğeri ise sanat adamıdır. Ancak, her ikisinin de buluşabilecekleri ortak nokta, her hâlde, “tarih şuru”nu geliştirmektir diye düşünebiliriz. Eğer, her ikisinin de ortak gayeleri bu ise, her ikisinin de görevi zordur. Çünkü, “tarih şuru” milletin belli bir grubuna, belli bir sınıfına değil, bütün bir millete gerekli olan bir değerdir. Geçmişte olan olayları çoğu kez tarih kitaplarından okur, oradan bilgi sahibi oluruz. Bilgi sahibi olmak, tarihi sevmek, tarih şuuruna sahip olmak için yeterli değildir. Tarih şuru için, tarihî bilgilerin yanında, tarihî olayların içinde hislerimizle, duygularımızla, düşüncelerimizle, ihtiraslarımızla yalın kılıç at koşturmamız gerekir. İşte, tarihî roman yazarları, tarihçilerin, tarih bilgileri yanında, okuyucusuna bu duyguları da yaşatmaktadır. Öğrencilik yıllarında birçok insan, tarih kitaplarından ve tarih derslerinden sıkılırken, başarılı bir dil ve üslûpla kaleme alınmış tarihî romanlar, o insanlarda sağlam bir “tarih şuru”nun ilk kıvılcımlarını oluşturmuştur.

Tarihî romanların dünya edebiyatındaki en güzel ve en ünlü örnekleri Victor Hugo'nun *Notre-Dame de Paris*, Alexandre Dumas'nın *Üç Silâhsörler*, *Monte Kristo*, Gogol'un *Taras Bulba*, Gustava Flaubert'in *Salambo* eserleridir. Türk edebiyatında ise, ünlü birkaç örnek; Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun *Kapı*, *Kilit*, *Anahtar* Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa*, *Osmancık*, Kemal Tahir'in *Devlet Ana*, Bekir Büyükarkın'ın *Tanyeri*, *Son Akın*, H.Nihal Atsız'ın *Bozkurtların Ölümü*, *Bozkurtlar Diriliyor* ve *Deli Kurt* romanlarıdır. Kırgız edebiyatında ise ta-

rihî romanın en önemli örnekleri; Aalı Tokanbayev'in *Kanlı Yıllar* isimli manzum eseri ile Tölögön Kasımbek'in *Sıngan Kılıç*, *Kelkel* ve *Baskın* romanlarıdır.

Kırgız edebiyatının ve yeni Kırgız nesrinin belki de en önemli, en güçlü örneklerinin başında Tölögön Kasımbek'in *Sıngan Kılıç*, *Kırılan Kılıç* romanı gelmektedir. *Kırılan Kılıç* romanı, gerek konusu, gerekse konuyu ele alış biçimindeki dil ve üslûp özellikleri ile Kırgız edebiyatında realist romancılığın en güzel örneklerindedir. *Kırılan Kılıç* romanı Kırgızca'nın yanında dört defa Rus dilinde, üç defa Kazak dilinde, birer defa da Özbek, Türkmen, Ukrayna, Uygur ve İngiliz dillerinde yayımlanmıştır.

Tölögön Kasımbek, *Kırılan Kılıç* romanı ile, Rus dilinin tesiri sonucu unutulma aşamasına gelen Kırgız diline 20.yüzyılın ikinci yarısında çok büyük hizmetler vermiştir. Unutulan, unutturulmaya yüz tutan birçok sözler, tarihî romanla birlikte, Kırgız diline yeniden kazandırılmıştır. "*Kırılan Kılıç* romanının çıkışıyla, şekillenmeye başlayan edebî dilimize çok yeni kelimeler girdi. Ölü kelime sayılan çok kelimeler dirilip kullanılmaya başlandı. Millî kültürümüz, böyle, dili zengin yazarları az tanır."¹ Tarihî romanlar, bir milletin dilinin zenginleşmesinde çok önemli görevler üstlenirler. Tarihî roman yazarı, romanını yazmadan önce çok geniş bir arşiv taraması yanında, o millete ait folklor ürünlerinden de çok geniş ölçüde yararlanmaktadır. Yazar, bu çalışması sırasında, tarihteki olayları, o günün tazeliği ile vermek için arkaizm dediğimiz, tarihin diline gitmek mecburiyetinde hisseder kendisini. Böylece, bir milletin yüzyıllar önce kullandığı ama bugün unuttuğu kelimeler yeniden canlandırılmak suretiyle, o milletin diline yeniden kazandırılabilir. Türk edebiyatının ünlü yazarlarından Mustafa Necati Sepetçioğlu ve H.Nihal Atsız'ın eserleri Türk dilinin zaman içinde, tarihin karanlık koridorlarında unutulmuş kelimeleriyle doludur. Meselâ; H.Nihal Atsız'ın Göktürkler'in tarihini anlattığı *Bozkurtların Ölümü ve Bozkurtlar Diriliyor* romanlarında kullandığı; **albız** (şeytan), **evdeş** (eş, hanım), **sağdak** (savaşçıların oklarını koydukları torba) vb. sözleri buram buram Türkçe kokarken ve her biri birer zarafet örneği iken, ne yazık ki günümüz Türkçesinde unuttuğumuz sözler içine girmişlerdir. Belki de H.Nihal Atsız'ın, bu romanları olmasaydı, bizlerin, her biri anamızın ak sütü kadar tertemiz olan bu sözlerden haberimiz dahi olmayacaktı. Yukarıda belirttiğimiz gibi Tölögön Kasımbek de Kırgız diline aynı hizmeti vermektedir.

Kırılan Kılıç romanında tarihî dil belli bir kronolojik sıra içinde verilmiştir. *Amir*, *şah*, *sultan rütbeleri*, *amir*, *amiran* gibi isimler Kırgız diline sokulmuştur. Yine *büyük vezir*, *paranacı*, *abtabacı*, *ınak*, *nasib*, *kazınabaşı*, *eşik ağası* gibi tarihî sözler romanda yer almaktadır. Bunların içinde, orduda en büyük dereceyi

1. Dilber Çoka-Kızı, Daşance , Ruhü Yükselten Sözler, Şam Basımevi, s.364, Bişkek 2000.

taşıyana “*atalık*” adı verilir. Feodallerin vekilleri “*kuşbeğ, vali, komutan*” adını alır. Bu kelimeler sadece lokal tarihî zamanda kullanılmıştır. Yine “*Komutan, Bey*” gibi unvan adları da kullanılmaktadır. Kırgızlar arasında “*Beylik*” unvanının uzun zamandan beri var olduğunu, folklorik tarihî malzemeler arasında görmekteyiz. “*Bey*”, bir boyun tam yetkili yöneticisidir. Beyler, merkezlerden uzak bölgelerdeki mahkemelerde hâkimlik görevini de üstlenir. Meselâ: *Ücra yerlerde boy içindeki kavgalar, örf ve âdetlere göre Abil Bey aracılığı ile çözüldü* şeklindeki ifade bunun ispatıdır. *Batır*; düşmandan halkı koruyan, savaş sanatını çok iyi bilen, cesareti ile ünlenen insanlara denir. Romanda bu rütbeyi en iyi şekilde Beknazar temsil etmektedir. Romanda, “*Batır*” tarihî terim gibi değil, normal er, kahraman, cesur, güçlü ve saygı ifade eden anlamlarda kullanılmıştır. Yine romanda geçen eski askerî rütbeler şu şekilde sıralanmıştır: Romanda en yüksek rütbe “*Binbaşılık*”tır. Bundan başka sırasıyla; “*Amir, sarker, pansat, yüzbaşı, ellibaşı, onbaşı, tugbaşı, batır başı, yiğit başı, karacıl başı, kor başı, yasaul başı*” gibi askerî rütbeleri anlatan sözler kullanılmıştır. Burada geçen rütbelerin birçoğu eski Türk tarihinde ve günümüz Türk ordusunda kullanılmaktadır. Yine Hokant askerlerinin düzeni için; “*Kol, kooşun, sıpay, sarbaz, kana keltek, nöker, odayçı, dölöngüt ve devriye*” sözleri bilinçli bir şekilde yerli yerinde kullanılmıştır. Romanda yer alan savaş silâhlarının adları ise; “*Kılıç, mızrak, eğri kılıç, kurnaz silâh, çolak kılıç, tek atan tüfek, kurnaz mızrak, kask, şilk etme, çoyum baş, çokmar, üç aç, (tamlamalar şeklinde verilenler) Fitilli tüfek, topçuluk aletleri, roket makinaları, Çin topu*” şeklinde sıralanmaktadır. Romanda savaş giyimlerinden sadece *zırh* ve *migfer* kelimeleri kullanılmaktadır.

Kırgızların Hokant Hanlığı’na dahil olmasıyla İslâm dini Kırgızlar arasında hızla yayılmaya başladı. Romanda geçen dinî sözler ise; “*Allah, Peygamber, Kur’an, şeriat, cami, namaz, iman, hoca, sofı, müezzin, derviş, Müslüman, gayri müslim, gâvur, abdestsiz, beynamaz, cennet, cehennem, şehit, şeytan, peri, cenaze, taharet, kelime-î şahadet, ziyaretgâh, zikir, ramazan bayramı, kurban bayramı, secde, seccade, Şehül İslâm, Kelâm-ı Kadim, rivayet, sure, medrese, müderris, ulemâ, mürit, gazavat, gazi, (başka dinlere bağlı olanlara) putperest, put-hane, burkan, çürçüt*” şeklinde sıralanmaktadır. Normal hayatla ilgili malzemelerden giyim için “*manat, bıyazı, bıyazı çepken, benares, patlayı kepiç*” gibi sözler kullanılır. Dış giyimde kullanılan “*Kamzol*” sözü romanda 12 yerde geçmektedir. Bu söz “*kemsal*” (pamuk astarlı Kırgız paltosu) şeklinde bugün de Kırgız dilinde kullanılmaktadır. “*Kamzol*” kelimesi Kırgız diline Rus dilinden girmiştir. Kelimenin Rusçaya 18.yüzyılın başında Alman dilinden, Alman diline de İtalyan dilinden girdiği ve bu sözün Latin dilinden geldiği şeklinde Rus dilinin etimolojik sözlüklerinde bilgi mevcuttur. Bu sözün Kırılan Kılıç romanında kullanılması Kırgız yazar K. Dautov eleştirmektedir. Romanda, “*davul, kernay,*

zurna” kelimeleri de müzikal sözler arasında verilmektedir. Yine “kız oyun, ak çölmök, topu bekimney, çek çeke” gibi millî oyunların isimleri yanında, halkın matem, örf ve âdetlerini anlatan “mavi gömlek, kara takiye” gibi sözler de romanda kullanılmaktadır. Eski dilde kullanılan “akça” vb. “bir miri, tilla, tenge, teşe” sözleri de ölçüyü göstermektedir. “Ordu, taht, taç, saray, padişah, han, bey, bek, datka, hanzâda, bezzâda, taksır, ayım, tebâ, fakir, kul, hizmetçi, zekat, kun, ayıp, barımta, caat, dar, zindan” gibi tarihî folklorik sözler de büyük bir itina ile romanda yer alarak Kırgız dil hazinesine kazandırılmaya çalışılmıştır. Yazar, tarihî sözleri okuyucuya anlatabilmek için çeşitli açıklamalar yapmıştır.

Kırılan Kılıç romanının dili zengin olduğu kadar sadedir de. Bir edebî eserin dilinin zengin olması çok önemlidir. Ancak, yazar o zenginliği aynı güzellikte, okuyucu kitlesinin renkliliğini de düşünerek, sade ve anlaşılır bir şekilde kullanmalıdır. Yazarın, edebî eserini ortaya koyarken asıl amacı, okuyucu tarafından anlaşılabilmesidir. Okuyucu, anlayamadığı edebî eseri daha ilk sayfalarda bir tarafa bırakır ve eline bir daha hiç almaz. Bu sebepten yazar, edebî eserinde kitlelere ulaşmak istiyorsa, kullandığı kelimeleri iyi seçmeli, üslûbunu akıcı kılmalıdır. “*Kırılan Kılıç romanının dili çok sade ve zengindir. Bu romanda eziyet çeken, baldırı çıplakların, hanlık askerlerinin, Kaufman’a benzeyen Rus aristokratlarının kelime hazineleri birleştirilmiş. Her insanın yaptığı hizmetlere, gösterdikleri başarıya göre dilleri vardır. Kasımbekov’un dilden faydalanabilme ustalığını ispat etmesi, o tabakalarla anlaşılabilmesindedir.*”² Bu özellikleriyle *Kırılan Kılıç* romanı bütün okuyucu kitlelerinin anlayabileceği bir seviyede yazılmış ve bu sebeple de her türlü sosyal tabakanın ilgisini çekmiştir. “*Eserin dili ne kadar zengin ve sade olursa halk tarafından o kadar kolay hazmedilir ve halk içinde çabuk yayılır. Çirkin bir dilde yazılan eserin ise hayatının kısa olacağı bellidir. Kırılan Kılıç romanının dili, bilgili insanların, farklı meslek sahiplerinin, aydın insanların, üniversite ve orta dereceli okul öğrencilerinin dikkatini çekiyor.*”³

Kırılan Kılıç romanı ses yapısı bakımından da oldukça üstün özelliklere sahiptir. Ayrıca roman sentaks yapısı bakımından da Türk dilinin cümle özelliklerine sahip bir yapıdadır. Rus dilinin, Kırgız dilini en çok sentaks yapısı bakımından etkilemiş olmasına rağmen, Tölögön Kasımbek Rusça’nın cümle yapısından hemen hemen hiç etkilenmemiştir. Türk dilinin özellikleri olduğu gibi korunmaktadır. “*Kırılan Kılıç romanında cemiyetin siyasî hayatından dinî hayatına, örf ve âdetine kadar her çeşit dinî inançlarına bağlı tarihî zamanın canlandırılması için birkaç türlü cümle çeşidi ile karşılaşırız. Bunları sayarsak; a) Cemiyete-*

2. T. Nazaraliyev “Tarihin gerçeği ve sanat eserinin dili”. Mug. Gazetesi, 25 Kasım 1972, Bişkek.

3. T.Nazaraliyev, a.g.e.

tin siyasî hayatı ile ilgili: *Han kötör, İkrar kıl, Amirin tut, Damamat tüş, Eres ta-laş vb.* b) Dinî hayatla ilgili: *Dünya, Cehennem ateşi, Azrâilin kanadı, Ay peri, Allah korusun, Cennete giti, Şahadet getir, Amin de, Kur'an oku, Kur'an tüşür, Zikir et, Zikir sal, Tövbe et, Tanzim kıl, vb.* c) Eski örf ve âdetle, batıl inançlara bağlı cümleler: *Baş ber, Araketin kıl, Karasını al, başını aç... vb.* cümlelerin yanında; "Nazarı aşıktan koru, Göz koyanın gözüne toprak dolsun., Uzun dillerin dili kesilsin., Ata ruhunu korusun., Genç piri yanından gitmesin., Halkına at gibi sahip ol, dağ gibi umut ol., Kurban olayım!., gibi cümlelerin yanında; "Çok gün geçti, çok gece geçti, sende çare yok, bende azık yok, açlık beni de perişan etti seni de"⁴ cümleleri, romanında, yazarın her türlü sosyal tabakalara ulaşmak isteğini anlatmaktadır.

Bugünkü Kırgız dili Kuzey ve Güney ağızlarından meydana gelmektedir. Yazar Tölögön Kasımbek'in Güney Kırgızistanlı olması sebebiyle *Kırılan Kılıç* romanında Güney Kırgızistan ağızına ait birçok söz bulunmaktadır. "Diyalektler, edebî dil için kurulan bir temeldir. Edebî dil, diyalektlerin yardımıyla zenginleşiyor. Kelime hazinesi diyalektlerle dolduruluyor. Diyalektler, edebî dil için büyük bir rol oynar. Fonetik ve morfolojik diyalektleri ayırabilmek, o kadar zor değildir. Fakat şimdilik edebî kelime hazinesiyle diyalektik kelime hazinesini ayırabilmek hiç mümkün değildir. Kırgız edebî dilinin, yeniden tertip edildiğini unutmamamız gerekir. Bunun için Kırgız dilinin kelime hazinesinin zenginleştirilmesinde diyalektlerin çok önemli rol oynaması lâzımdır."⁵

Romanın kelime hazinesinde eş sesli ve eş anlamlı kelimeler bir hayli yer tutmaktadır. "Eş anlamlı kelimeler; diyalekti özelliklerine rağmen eserde bol bol yer almıştır. Eş anlamlı kelimeleri kendi tarzıyla kullanabilme becerisi, eseri güzelleştiriyor ve cümlelerin kuruluşunda kullanılan kelimeler birbirine uyarak okuyucuyu merak ettiriyor. Bir kelime beş on defa, veya daha fazla tekrarlanırsa okuyucu bıkar. Aşağıdaki kelimelere dikkat edelim: (Altı çizili kelimeler eserde kullanılanlar, parantez içinde de Türkçe karşılıkları veriliyor.) *Akırın-sekin* (yavaşça, sakin), *ayıl-maale* (mahalle, köy), *baykoo-baam* (değer biçmek), *kul-karal* (köle), *ak emgek-adal emgek* (namusluca kazanılan emek), *küügüm-ireşire* (alaca karanlık), *sıy-zıyalat* (saygı), *kengeş-maslahat* (meşveret, tavsiye), *güç-darman-darmat* (güç kuvvet), *şoşuu-baypostoo* (acele etmek), *uşul uçurda-yştapta* (şimdi, bu vakitte), *tiriçilik-kör ookat* (yaşamak için lâzım olan şeyler)vb."⁶

4. K.Dautov, "Kırgız Halkının Yazarı Tölögön Kasımbekov", Kırgız Medeniyeti, 21 Aralık 1989.

5. Kırgız Sözlüğü, K.K. Yudahin, Kırgız Dili ile ilgili yazdığı makalesinden. TDK. Ankara 1998, s.7.8.

6. T.Nazaraliyev, a.g.e.

Romanın üslûbu oldukça akıcı ve gramer özelliklerine bağlıdır. Cümleler kısa, anlamlı, yapısı bakımından sağlam, anlaşılır ve nettir. Fazla ve gereksiz anlatımlar yoktur. “Yazar arşiv kaynaklarından çok fazlasıyla faydalanmış. Ama, O, tarihî doğrallığa çok önem vermiştir. O zamanındaki olayları sentezleyip güzel bir roman yarattı. Çünkü, tarihî roman sadece basit bir tarih gibi yazılmamıştır... Bizim düşüncemize göre Kasımbekov bu görevleri yeterince yerine getirdi: Edebî eserlerdeki gerekli ve çok önemli öğelerden biri, onun dilinin çok güzel olması, fazla cümlelerden ve gereksiz detaylardan kaçarak tasvirler yapmasıdır.”⁷ Bu sözlerinden sonra yine aynı yazar aynı makalesinde, “Yazar bizim için bir bulmaca gibi olan konuları bir bütünlük içinde canlandırıp, dili bir sihirbaz gibi kullanarak anlatıyor. Tarihî olaylara, insanlara hoşgörü içinde yaklaşır, onları devrin şartlarına göre değerlendirerek toplumu bir bütün olarak ele almıştır. Bu tarihî devirlere göre insan şekillerini belirlemiştir. Romanın kahramanları halk olsa da, yazar toplumsal sınıfların temsilcilerine eğilerek insanların temel tipleri üzerinde duruyor. Onların farklı renklerini, ırklarını, fitratlarını, en önemlisi de dillerini ele alıyor.”⁸ demektedir. Tasvirler bir fotoğraf netliği içinde canlı ve berraktır. Okuyucu, romanı okurken tasvirlerden oldukça etkilenmektedir. Zaman zaman da kendisini olayların içindeymiş gibi görerek heyecanlanmakta, tüyleri diken diken olmaktadır. “Olayların verilmesi, bir şeyin güzelce tasvir edilmesi, herkesin dikkatini çekiyor. Özellikle kurban edilmeye hazır edilen çocuğu tasvir etmede yazar özel bir ustalık gösteriyor. İşte bu küçük olayı okurken nefes almadan tüm bedenini titriyor. O olay göz önünden geçtiği gibi hissediliyor. Olaya kendin de katılmaya başlıyorsun. Korku, zulüm, kara yüzlü barbarlık, okuyucunun bedenini titretiyor.”⁹ Söz konusu sahne romanda şu şekilde tasvir ediliyor: “-Başlayın, diye yavaşça bir ses duyuldu. Bütün çalgılar, davullar birden durdular. İnsanların hepsi yere oturdular. İhtiyar âlimler Kur’an’dan ayetler okumaya başladılar. Halk nefes almadan onları dinliyordu. Kur’an bitince çalgılar, davullar yeniden çalmaya başladı. -Allahü ekber, Allahu ekber, diye bağırды âlimler. Allahu ekber, Allahu ekber... Tüfekli adamlar aniden çocuğu kollarından tuttular. -Korkma!.. diye avutarak ileriye doğru attılar. Beyaz keçeye doğru yaklaştılar. -Korkma!... hiçbir şey olmaz... Etraftakiler katılaştılar. Herkes sapsarı olmuş çocuğa bakıyordu. Çocuğun gözleri parlayıp, ağzı açıldı. Birden sesini kaybetti. Çalgıların gürültüsü içinde, -Allahu Ekber.. Allah’ın yoluna... Allahu ekber diye âlimler sesler çıkarıyordu.”¹⁰

7. A. Sultankulov, T. Üturov, C. Jakıpov, M. Minbayev (Calalabat Pedogoji Üniversitesi Öğretim Elemanları) Kırılan Kılıç hakkında söz etmeler,

8. A. Sultankulov, T. Üturov, C. Jakıpov, M. Minbayev, age.

9. T. Nazaraliyev, age.

10. Kırılan Kılıç, Tölögön Kasımbek, Frunze 1971, s. 57.

Sonuç olarak; *Kırılan Kılıç* romanının dili sade ve zengin, üslûbu oldukça akıcı ve canlıdır. Tarihî roman olması sebebiyle, hem tarihî stilizm ve arkaizm açısından, hem de, dil ve üslûbundaki ses ve cümle yapısı bakımından, oldukça başarılı bir çalışmadır. Bu üstünlükleriyle *Kırılan Kılıç* bir dünya romanı olmaya ve dünya edebiyatının ünlüleri arasında yer almaya lââyık bir eserdir.